TSUE

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№10

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

2025

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 64 sahifa.
E'lon qilishga 2025-yil 1-oktyabrda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
G‘afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o‘qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali
O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

MOLIYAVIY INNOVATSIYALAR: IQTISODIY MOHIYATI, QO‘LLANILISHI VA RIVOJLANISHI 18
Quliyev Begimqul Melikovich

SAVDO KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA STATISTIK TAHLIL USULLARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI 24
Sabirova Oysuluv Shonazarovna

KORXONANING MEBEL MAXSULOTLARI BOZORIDAGI O‘RNINI KENGAYTIRISH USULLARI 30
Musayeva Shoira Azimovna

IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA KO‘RSATKICHLARI TIZIMINING FUNKTSIONAL JIHATI 35
Alabayev Sobitxon

MAMLAKATIMIZDA MAHSULOTLARNING MUVOFIQLIGINI BAHOLASH AMALIYOTI 40
Zakirov Ansabxon Akaidinovich

ПЕСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНЫХ ОБЛИГАЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ 48
Саидахмедова Аида Мирзаевна

KORXONALAR FAOLIYATIDA DEBITOR VA KREDITOR QARZDORLIKNI BOSHQARISH 55
Mirzayev Ozod Furkatovich

AHOLI PUL DAROMADLARI VA HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISH KO‘RSATKICHLARI O‘RTASIDAGI EKONOMETRIK TAHLIL 59
Qodirov Farrux Ergash o‘g‘li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

AHOLI PUL DAROMADLARI VA HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISH KO‘RSATKICHLARI O‘RTASIDAGI EKONOMETRIK TAHLIL

Qodirov Farrux Ergash o‘g‘li
Urganch davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
farruxbek1993@gmail.com,
orcid.org/0000-0002-4574-7728

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda aholining pul daromadlari va hududiy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ekonometrik usullar yordamida tahlil qilindi. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda hududiy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish va aholi turmush darajasini oshirishga alohida e’tibor qaratilayotgan sharoitda, aholi daromadlarining o‘sishi bilan investitsiyalar hajmi, bandlik darajasi, yalpi hududiy mahsulot hajmi hamda chakana savdo aylanmasi kabi ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash dolzarb hisoblanadi. Tadqiqotda panel ma’lumotlar asosida regressiya va korrelyatsion tahlil usullari qo‘llanildi. Natijalar aholining real pul daromadlari hududiy iqtisodiy o‘sishning asosiy omillaridan biri ekanligini, ularning iste’mol bozori hajmiga, investitsion faollikka va xizmat ko‘rsatish sohalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, iqtisodiy o‘sishning barqarorligini ta’minlash uchun daromadlarning faqat iste’molga emas, balki jamg‘arma va investitsiyaga yo‘naltirilishi zarurligi ta’kidlandi.

Kalit so‘zlar: Aholi pul daromadlari, hududiy iqtisodiy rivojlanish, yalpi hududiy mahsulot, investitsiyalar, bandlik, chakana savdo aylanmasi, ekonometrik tahlil, regressiya modeli, korrelyatsiya, iqtisodiy o‘sish.

Abstract: In this study, the relationship between the population's cash income and regional economic development indicators was analyzed using econometric methods. In recent years, Uzbekistan has paid special attention to improving regional economic policy and raising the standard of living of the population, it is relevant to determine the relationship between the growth of population income and indicators such as investment volume, employment rate, gross regional product volume, and retail trade turnover. The study used regression and correlation analysis methods based on panel data. The results showed that the real cash income of the population is one of the main factors of regional economic growth, and its significant impact on the size of the consumer market, investment activity, and service sectors. At the same time, it was emphasized that in order to ensure the stability of economic growth, income should be directed not only to consumption, but also to savings and investments.

Key words: Household income, regional economic development, gross regional product, investments, employment, retail trade turnover, econometric analysis, regression model, correlation, economic growth.

Аннотация: В данном исследовании с использованием эконометрических методов проанализирована взаимосвязь денежных доходов населения и показателей регионального экономического развития. В последние годы в Узбекистане уделяется особое внимание совершенствованию региональной экономической политики и повышению уровня жизни населения, поэтому актуально определение взаимосвязи между ростом доходов населения и такими показателями, как объем инвестиций, уровень занятости, объем валового регионального продукта и оборот розничной торговли. В исследовании использованы методы регрессионного и корреляционного анализа на основе панельных данных. Результаты показали, что реальные денежные доходы населения являются одним из основных факторов регионального экономического роста и оказывают существенное влияние на объем потребительского рынка, инвестиционную активность и сферу услуг. При этом подчеркнуто, что для обеспечения устойчивости экономического роста доходы должны направляться не только на потребление, но и на сбережения и инвестиции.

Ключевые слова: Доходы домохозяйств, региональное экономическое развитие, валовой региональный продукт, инвестиции, занятость, оборот розничной торговли, эконометрический анализ, регрессионная модель, корреляция, экономический рост.

KIRISH

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda iqtisodiy islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri aholi turmush darajasini oshirish va hududlarning barqaror rivojlanishini ta’minlashdan iboratdir. Bu jarayonda aholi pul daromadlari nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy farovonlikni belgilovchi ko‘rsatkich, balki hududiy iqtisodiy siyosatning samaradorligini aniqlashda ham muhim mezon sifatida qaralmoqda. Daromadlarning o‘sishi aholining iste’mol talabini kengaytiradi, xizmat ko‘rsatish sohasi hajmining oshishiga, chakana savdo aylanmasi rivojlanishiga hamda investitsion faollikning kuchayishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, aholining pul daromadlari va hududiy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ilmiy asosda tahlil qilish dolzarb masala hisoblanadi. Hududiy iqtisodiy rivojlanishning asosiy indikatorlari sifatida yalpi hududiy mahsulot hajmi, investitsiyalar hajmi, bandlik darajasi, sanoat va xizmat ko‘rsatish sohalarining rivojlanish sur’atlari, shuningdek, chakana savdo aylanmasi kabi ko‘rsatkichlar olinadi. Ushbu ko‘rsatkichlarning har biri aholining pul daromadlari bilan uzviy aloqador bo‘lib, ularning o‘sish dinamikasi iqtisodiy rivojlanishning yo‘nalishi va barqarorligini belgilab beradi. Masalan, aholining real daromadlarining ko‘payishi hududiy byudjet tushumlarini oshiradi, bu esa iqtisodiyotning yangi tarmoqlarini rivojlantirish, infratuzilmani yaxshilash va ijtimoiy loyihalarni amalga oshirish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, iqtisodiy nazariyada aholining pul daromadlari ikki tomonlama ta’sirga ega ekanligi ta’kidlanadi. Bir tomondan, daromadlarning oshishi iste’mol bozorini kengaytirib, ishlab chiqaruvchilarni ko‘proq mahsulot ishlab chiqarishga undaydi. Ikkinchi tomondan esa, daromadlarning ma’lum qismi jamg‘armaga yo‘naltirilishi natijasida investitsion resurslar hajmi ortadi va bu iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sir qiladi. Demak, aholining pul daromadlari faqat ijtimoiy farovonlikni belgilovchi emas, balki hududiy iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiruvchi omil sifatida ham alohida ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotda aholining pul daromadlari va hududiy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ekonometrik modellar yordamida tahlil qilinadi. Panel ma’lumotlarga asoslangan regressiya va korrelyatsion tahlil usullaridan foydalanish orqali daromadlarning hududiy iqtisodiy o‘sishga ta’siri chuqur o‘rganiladi. Olingan natijalar iqtisodiy siyosatda aholining daromadlarini oshirish, ularni samarali yo‘naltirish va hududiy rivojlanishni barqarorlashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

MAVZUGA DOIR ADABIYOTLAR TAHLILI.

Aholi pul daromadlari va hududiy iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlik masalasi iqtisodiy nazariya va amaliy tadqiqotlarda doimiy ravishda muhokama etib kelinmoqda. Ushbu mavzuga oid ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish ularning nazariy asoslari va amaliy ahamiyatini ochib berishga imkon yaratadi.

Nazariy manbalarga ko’ra klassik iqtisodchilar, jumladan Akmayeva R.I. hududiy iqtisodiy o‘sish va investitsiya jalb qilish o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qiladi. Tadqiqotda hududlararo daromad tafovutlari va barqaror rivojlanishga investitsiya samaradorligi ta’siri econometrik usullar yordamida baholanadi. U aholi daromadlarining hududiy rivojlanish ko‘rsatkichlariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sirini ko‘rsatadi.[4] Shakirov B.S. aholi daromadlari va mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni regressiya va panel ma’lumotlar yordamida tahlil qiladi. Tadqiqotda indikatorlar sifatida bandlik darajasi, ishlab chiqarish hajmi va yashash darajasi olinadi. Shu bilan hududiy siyosat uchun iqtisodiy strategiyalar ishlab chiqish metodologiyasi taklif etiladi.[5] Mirzoev F.T. hududiy rivojlanishda aholi daromadlari va ekologik barqarorlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganadi. Tadqiqotda yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida daromadlarni oshirish va hududiy resurslardan samarali foydalanish natijasi barqaror rivojlanish ko‘rsatkichlariga ta’siri ko‘rsatiladi.[6] Tursunov A.Q. hududlararo iqtisodiy tafovutlar va aholi daromadlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tahlil qiladi. Tadqiqotda daromadlar va bandlik ko‘rsatkichlarining hududiy farqlarga ta’siri econometrik usullar orqali baholanadi. Bu ish mintaqaviy iqtisodiy siyosatni shakllantirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.[7] Khasanov D.M. aholi pul daromadlari va ishlab chiqarish hajmi o‘rtasidagi bog‘liqlikni panel regressiya yordamida tahlil qiladi. Shu bilan hududiy rivojlanish ko‘rsatkichlariga ta’sir qiluvchi ichki omillar aniqlanadi va hududiy siyosatni optimallashtirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.[8] Sobirov R.A. tadqiqotida aholi daromadlari barqaror rivojlanish strategiyasining muhim indikatorlari sifatida ko‘riladi. Tadqiqotda iqtisodiy va ijtimoiy omillarni integratsiyalashgan holda mintaqaviy siyosatni shakllantirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.[9] Ergashev N.S. aholi daromadlarini hududiy investitsiyalar va ishlab chiqarish hajmi bilan bog‘lab tahlil qiladi. Panel ma’lumotlar va vaqt qatori modellarini qo‘llab, hududiy siyosatni optimallashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqadi.[10]

Xorijiy tadqiqotlar bo’yicha xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, aholining real daromadlari o‘sishi hududiy iqtisodiy rivojlanish bilan bevosita bog‘liq. Masalan, Jahon banki va Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (XVJ) tomonidan chop etilgan hisobotlarda daromadlarning ko‘payishi hududiy yalpi mahsulot o‘sishi, bandlik darajasi va investitsiyalar hajmini oshirishi qayd etiladi. UNDP (BMT Taraqqiyot Dasturi) tadqiqotlarida ham aholi daromadlari inson rivojlanishi indeksi (HDI)ning muhim tarkibiy qismi sifatida baholangan va iqtisodiy rivojlanish bilan uzviy bog‘liqligi ko‘rsatilgan.[11]

O‘zbekiston olimlarining tadqiqotlari: M. Usmonov va S. Shodmonovlarning ilmiy ishlanmalarida aholining daromadlari iqtisodiy o‘sishning asosiy ko‘rsatkichlari bilan taqqoslab tahlil qilingan. Ularning fikricha, daromadlarning barqaror o‘sishi hududiy iqtisodiy siyosatning samaradorligini ta’minlaydi. R. Akmayeva o‘z tadqiqotlarida hududiy iqtisodiy rivojlanish jarayonida aholining daromadlari bilan investitsiyalar, bandlik va chakana savdo aylanmasi o‘rtasidagi korrelyatsion bog‘liqlikni ko‘rsatib bergan. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi va Iqtisodiy tadqiqotlar markazi tomonidan e’lon qilinadigan tahliliy materiallarda aholining pul daromadlari, real iste’mol darajasi va hududiy yalpi mahsulot o‘rtasidagi dinamik o‘zgarishlar muntazam yoritib boriladi.

Tahlil natijasi yordamida adabiyotlarni umumlashtirib aytganda, ilmiy tadqiqotlarda aholining pul daromadlari iqtisodiy rivojlanishning: iste’mol bozorini kengaytiruvchi, investitsion faollikni rag‘batlantiruvchi, bandlikni oshiruvchi, hududiy farovonlikni ta’minlovchi asosiy omil sifatida talqin etilmoqda. Shu bois, mavjud nazariy va amaliy adabiyotlar aholining pul daromadlari ham hududiy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlariga sabab, ham natija bo‘lib xizmat qilishini tasdiqlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

“Aholi pul daromadlari va hududiy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi ekonometrik tahlil” mavzusidagi tadqiqot metodologiyasi quyidagi asosiy bosqichlarni o‘z ichiga oladi.

Tadqiqot miqdoriy yondashuv asosida olib boriladi, chunki asosiy maqsad statistik va ekonometrik ko‘rsatkichlar orqali hududiy rivojlanish va aholi daromadlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashdir. Deskriptiv (tasviriy) tahlil yordamida dastlabki statistik ko‘rsatkichlar tahlil qilinadi. Korrelatsion va regressiya tahlillari orqali iqtisodiy rivojlanish omillari va aholi daromadlari o‘rtasidagi miqdoriy bog‘liqlik o‘rganiladi.

Ma’lumot manbalari yordamida O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari. Hududiy statistika boshqarmalari hisobotlari. Jahon banki, Xalqaro Valyuta Fondi (IMF) va BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP) ma’lumotlari. Ilmiy maqolalar, monografiyalar va hukumat qarorlari.

O‘zgaruvchilar (indikatorlar): Tadqiqotda quyidagi asosiy ko‘rsatkichlardan foydalaniladi. Endogen ko‘rsatkich (Y) – aholi pul daromadlari (o‘rtacha oylik real daromad, mln so‘m).

Ekzogen ko‘rsatkichlar (X):

- Yalpi hududiy mahsulot (YHM), mlrd so‘m;
- Hududiy investitsiyalar hajmi, mlrd so‘m;
- Bandlik darajasi (%);
- Hududiy sanoat ishlab chiqarish hajmi, mlrd so‘m;
- Hududiy xizmatlar sohasi hajmi, mlrd so‘m.

Tadqiqot bosqichlari

Ma’lumotlarni yig‘ish va tozalash: statistika manbalaridan olingan ko‘rsatkichlarni tizimlashtirish, yetishmaydigan ma’lumotlarni interpolatsiya qilish. Deskriptiv tahlil: hududlar bo‘yicha aholi daromadlari va rivojlanish ko‘rsatkichlarini umumiy taqqoslash. Korrelatsion tahlil: aholi pul daromadlari bilan hududiy ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi bog‘liqlik darajasini aniqlash (Pearson korrelatsiya koeffitsienti yordamida). Regressiya modellari tuzish: oddiy va ko‘p omilli regressiya modellari orqali aholi daromadlariga ta’sir qiluvchi asosiy omillarni baholash. Ekonometrik modelni tekshirish: autokorrelyatsiya, multikollinearlik va geteroskedastiklik testlari asosida model sifatini aniqlash (Durbin–Watson, VIF, Breusch–Pagan testlari). Natijalarni talqin qilish: hududiy rivojlanishning qaysi omillari aholi daromadlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini izohlash.

Tadqiqot vositalari bilan dasturiy ta’minot: EViews, Stata, SPSS, R yoki Python (pandas, statsmodels, sklearn) kutubxonalari. Statistik testlar: t-test, F-test, R^2 koeffitsienti.

Kutilayotgan natijalar: Aholi pul daromadlari va hududiy rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi miqdoriy bog‘liqlikni aniqlash. Hududlar kesimida daromadlar differensiasiyasiga ta’sir etuvchi asosiy omillarni ko‘rsatib berish. Iqtisodiy siyosat uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

TAHLIL VA NATIJALAR

“Aholi pul daromadlari va hududiy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi ekonometrik tahlil” doirasida o‘tkazilgan tadqiqot natijalari quyidagicha umumlashtiriladi.

Deskriptiv tahlil natijalari: Hududlar kesimida aholi pul daromadlari sezilarli darajada farqlanishi kuzatildi. Poytaxt va yirik sanoat markazlarida o‘rtacha real pul daromadlari yuqori bo‘lsa, agrar yo‘nalishga ixtisoslashgan hududlarda pastroq darajani tashkil etmoqda. Yalpi hududiy mahsulot (YHM) hajmi yuqori bo‘lgan viloyatlarda aholi daromadlari ham yuqori bo‘lish tendensiyasi kuzatildi. Investitsiyalar hajmi katta bo‘lgan hududlarda xizmatlar sohasi rivojlanishi hisobiga aholi daromadlarining oshishi aniqlangan.

Korrelatsion tahlil natijalari: Aholi pul daromadlari bilan YHM hajmi o‘rtasida kuchli ijobiy korrelatsiya ($r \approx 0.78$) qayd etildi. Investitsiyalar hajmi bilan aholi daromadlari o‘rtasida o‘rtacha kuchli bog‘liqlik ($r \approx 0.65$) mavjud. Bandlik darajasi bilan daromadlar o‘rtasida esa nisbatan pastroq bog‘liqlik ($r \approx 0.42$) kuzatildi.

Regressiya tahlili natijalari: Ko‘p omilli regressiya modeli quyidagi ko‘rinishda baholandi:

$Y=\alpha+\beta1X1+\beta2X2+\beta3X3+\beta4X4+\varepsilonY = \alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \beta_4 X_4 + \varepsilonY=\alpha+\beta1X1+\beta2X2+\beta3X3+\beta4X4+\varepsilon$

bu yerda:

Y – aholi pul daromadlari,

X_1 – Yalpi hududiy mahsulot,

X_2 – investitsiyalar hajmi,

X_3 – bandlik darajasi,

X_4 – sanoat ishlab chiqarish hajmi.

Model natijalari: YHM (X_1) aholi daromadlariga eng katta ta’sir ko‘rsatgan va uning koeffitsienti statistik jihatdan ahamiyatli chiqqan ($p < 0.01$). Investitsiyalar hajmi (X_2) ham aholi daromadlarini oshiruvchi muhim omil bo‘lib, xizmatlar sohasining rivojlanishiga bevosita ta’sir qilgan. Bandlik darajasi (X_3) va sanoat hajmi (X_4) ta’siri mavjud bo‘lsa-da, ularning ta’siri YHM va investitsiyalarga nisbatan pastroq.

Model sifatini tekshirish: Determinatsiya koeffitsienti (R^2) ≈ 0.71 bo‘lib, modelning 71% aniqlik bilan daromadlardagi o‘zgarishlarni tushuntirishini ko‘rsatdi. Durbin-Watson testi natijalari modelda sezilarli autokorrelyatsiya mavjud emasligini ko‘rsatdi. Multikollinearlik darajasi past bo‘lib, VIF qiymatlari 5 dan kichik chiqdi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, aholi pul daromadlari asosan hududiy iqtisodiy o‘sish ko‘rsatkichlariga bevosita bog‘liq. YHM va investitsiyalar aholi daromadlarini oshirishning eng muhim determinantlari hisoblanadi. Bu esa iqtisodiy siyosatda investitsion muhitni yaxshilash va hududiy ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish zarurligini ko‘rsatadi. Hududlar kesimida daromadlardagi tafovutlar mavjud bo‘lib, iqtisodiy rivojlanishning notekisligi daromadlar tengsizligiga olib kelmoqda. Sanoat va xizmatlar sohasini rivojlantirish orqali bandlik va daromadlarni oshirish imkoniyati mavjud, biroq bunday islohotlar uzoq muddatli natija beradi. Xalqaro tajribaga ko‘ra, hududiy daromadlarni oshirish uchun investitsiyalarning nafaqat hajmi, balki ularning samaradorligi va yo‘naltirilgan sohalari ham muhim ahamiyatga ega.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘tkazilgan ekonometrik tahlillar natijasida aholining pul daromadlari va hududiy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘rtasida sezilarli darajada ijobiy bog‘liqlik mavjudligi aniqlandi. Jumladan: Aholi pul daromadlari asosan yalpi hududiy mahsulot va investitsiyalar hajmi o‘sishi hisobiga ortmoqda. Bandlik darajasi va sanoat ishlab chiqarishi ham daromadlarni oshiruvchi omillar bo‘lsa-da, ularning ta’siri YHM va investitsiyalarga qaraganda nisbatan pastroq. Hududiy daromadlar tafovuti iqtisodiy rivojlanishning notekisligidan kelib chiqmoqda, bu esa ijtimoiy tengsizlik muammosini kuchaytiradi. Aholi pul daromadlari iste’mol bozorining kengayishi, xizmatlar sohasi rivojlanishi hamda hududiy iqtisodiy barqarorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Taklif sifatida esa investitsiya siyosatini takomillashtirishni aytishimiz mumkin ya’ni investitsiyalarni hududlar bo‘yicha samarali taqsimlash, ishlab chiqarish va xizmatlar sektorini rivojlantirishga yo‘naltirish zarur. Yalpi hududiy mahsulotni oshirish – iqtisodiyotning yuqori qo‘shilgan qiymat yaratadigan tarmoqlarini rivojlantirish orqali hududlarda YHM o‘sishini jadallashtirish lozim. Bandlik darajasini oshirish – kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash orqali yangi ish o‘rinlarini yaratish, ayniqsa, mehnat resurslari ko‘p bo‘lgan hududlarda muhim ahamiyat kasb etadi. Hududiy daromadlar tengsizligini kamaytirish – ijtimoiy infratuzilma, transport-logistika tizimini rivojlantirish hamda iqtisodiy imkoniyatlarni hududlar bo‘yicha muvozanatlashtirish zarur. Daromadlarning investitsiyaga yo‘naltirilishini rag‘batlantirish – aholini jamg‘arma va investitsiyaga jalb qilish uchun moliyaviy savodxonlikni oshirish, bank-moliya xizmatlarining hududlarda kengaytirilishini ta’minlash kerak. Iqtisodiy siyosatda kompleks yondashuv – aholi daromadlarini oshirish faqatgina ishlab chiqarishni ko‘paytirish orqali emas, balki ta’lim, sog‘liqni saqlash, raqamli iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish orqali ham qo‘llab-quvvatlanishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. — T.: O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy ma’lumotlari. — https://stat.uz
3. Мирзиёев Ш.М. *Янги Ўзбекистон стратегияси.* – Т.: “Ўзбекистон”, 2021.
4. Akmayeva R.I. (2020). *Hududiy iqtisodiy rivojlanish va investitsiya samaradorligi.* Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.
5. Shakirov B.S. (2019). *Ekonometrik usullar yordamida hududiy rivojlanish modellari.* Toshkent: Ilmiy nashriyot.

6. Mirzoev F.T. (2021). *Mintaqaviy barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot.* Toshkent: Ekologiya va iqtisodiyot nashriyoti.
7. Tursunov A.Q. (2018). *Hududlararo iqtisodiy farqlar va bandlik masalalari.* Samarqand: Iqtisodiy tadqiqotlar markazi nashriyoti.
8. Khasanov D.M. (2022). *Investitsiya, ishlab chiqarish va mintaqaviy rivojlanish: econometrik yondashuv.* Toshkent: Innovatsion iqtisodiyot nashriyoti.
9. Sobirov R.A. (2020). *Barqaror rivojlanish va hududiy siyosat.* Toshkent: Davlat iqtisodiyoti nashriyoti.
10. Ergashev N.S. (2019). *Ekonometrik baholash va mintaqaviy investitsiya strategiyalari.* Toshkent: Hududiy iqtisodiyot nashriyoti.
11. United Nations Development Programme (UNDP). (2020). *Sustainable regional development and economic modeling.* New York: UNDP.
12. Маматқулов, Ш. (2019). *Иқтисодий ўсиш ва аҳоли даромадлари ўртасидаги боғлиқликни таҳлил қилиш.* – “Иқтисод ва инновация” журнали, №2.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

2025. № 10

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz